

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เกษตรดีที่เหมาะสม (Good Agricultural Practice : GAP) เป็นแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญของกรมวิชาการเกษตรที่กำหนดไว้เป็นนโยบายมาตั้งแต่ปี 2541 (กรมวิชาการเกษตร, 2545) ประกอบกับรัฐบาลได้กำหนดให้ปี 2547 เป็นปีแห่งความปลอดภัยด้านอาหาร (Food Safety) และผลักดันให้ไทยเป็นครัวของโลก (ฉกรรจ์, 2548) อาหารต้องมีความปลอดภัยทุกขั้นตอนการผลิต ตั้งแต่ในแหล่งผลิตจนถึงมือผู้บริโภค รวมถึงต้องสามารถตรวจสอบย้อนกลับทราบแหล่งที่มาของอาหารได้ ดังนั้นแนวทางปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความปลอดภัยด้านอาหารจึงต้องประกอบด้วยระบบการผลิตที่ปลอดภัยและมีคุณภาพตั้งแต่การปลูก ดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว ขบวนการหลังการเก็บเกี่ยว การแปรรูป การขนส่ง จนกระทั่งถึงผู้บริโภค ตลอดจนการสุขาภิบาลฟาร์ม เพื่อปกป้องผู้ผลิต ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม จึงมีความจำเป็นเร่งด่วน สำหรับการสร้างโอกาสในการแข่งขันด้านการตลาดทั้งในและต่างประเทศ (นิพนธ์, 2547)

การดำเนินการจดทะเบียนรับรองแปลงเกษตรดีที่เหมาะสม (GAP) เป็นอีกมาตรการและแผนงานหนึ่งของกรมวิชาการเกษตร ภายใต้นโยบายความปลอดภัยทางอาหาร จากการค้าขายที่ผ่านมาเป็นที่ยอมรับกันว่าประสบผลสำเร็จในจุดที่น่าพอใจไม่น้อย เนื่องจากมีการวางเป้าหมายไว้โดยกำหนดว่าภายในปี 2552 จะมีการจดทะเบียนรับรองแปลง GAP ให้ได้ 325,000 ราย ซึ่งขณะนี้เกษตรกรให้ความสนใจของจดทะเบียนรับรองแปลง GAP แล้วถึง 437,000 ราย โดยได้ทำการตรวจสอบแล้ว 156,000 ราย มีเกษตรกรได้ไปรับรอง GAP แล้วจำนวน 57,000 ราย

ประเทศไทยเป็นประเทศแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่นำระบบ GAP มาใช้ ซึ่งเป็นระบบการจัดการคุณภาพด้านการผลิตทางการเกษตร โดยระบบ GAP นั้นจะควบคุมกระบวนการผลิตให้ได้ผลผลิตที่มีความปลอดภัย ปราศจากการปนเปื้อนจากสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ไม่มี จุลินทรีย์ก่อโรค ผลผลิตมีคุณภาพดีเป็นที่ต้องการของตลาด ตรงตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ ปลอดภัยต่อผู้บริโภคและเกษตรกร ให้ผลผลิตที่คุ้มค่ากับการลงทุน มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ ไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และสภาพแวดล้อม และที่สำคัญทำให้เกิดความยั่งยืนทางการเกษตร

สำหรับประโยชน์ที่จะได้รับจากการทำการเกษตรตามระบบ GAP นั้นนอกจากจะทำให้ผลผลิตมีคุณภาพดี ไม่มีการปนเปื้อนจากสิ่งต้องห้ามทุกชนิดแล้ว ยังจะทำให้เกษตรกรลดการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และช่วยเพิ่มมูลค่าให้ผลผลิต รวมทั้งในอนาคตจะหาตลาดได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะตลาดส่งออก เนื่องจากกรมวิชาการเกษตร ได้ใช้มาตรการให้ผู้ส่งออกพืช ผัก ผลไม้ จะต้องซื้อผลผลิตจากแปลง GAP เท่านั้นถึงจะได้ลดหย่อนการตรวจสอบสารพิษตกค้าง ทำให้เกษตรกรสนใจที่จะขอรับรอง GAP เป็นจำนวนมาก โดยแปลงเกษตรกรที่ผ่านการรับรองจะได้สัญลักษณ์ Q

สถานการณ์การค้าโลกที่มีแข่งขันกันความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้รูปแบบการกีดกันทางการค้าเปลี่ยนแปลงนำไปสู่มาตรการที่มีใช่ภาษี (non tariff barriers, NTB) ตามข้อตกลงขององค์การการค้าโลก คือ มาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures, SPS) และความตกลงว่าด้วยอุปสรรคทางเทคนิคต่อการค้า (Agreement on Technical Barrier to Trade, TBT) โดยอ้างถึงความปลอดภัยของผู้บริโภคเป็นสำคัญ (อังคณา, 2548) นอกจากนี้การที่รัฐบาลจัดทำข้อตกลงเขตเสรีการค้า (FTA) กับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2546 เป็นต้นมา ส่งผลให้ผลไม้จากประเทศจีน โดยเฉพาะแอปเปิ้ล และสาลี่ ไหลเข้าสู่ตลาดผลไม้ไทยเป็นจำนวนมาก และราคาถูกลงกว่าเดิม “ส้ม” เป็นผลไม้ไทยที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดในช่วงปลายปี 2546 และต้นปี 2547 ที่ผ่านมา เนื่องจากผู้บริโภคหันไปบริโภคผลไม้นำเข้าจากจีนซึ่งมีราคาถูกกว่าแทน ยิ่งไปกว่านั้นผลจากข้อตกลงดังกล่าวทำให้จีนสามารถส่งส้มเปลือกอ่อนชนิดต่างๆ เข้ามาสู่ตลาดผลไม้ไทยด้วย ทั้งที่ก่อนหน้านี้ไม่มีสถิติการนำเข้าส้มจากจีนมาก่อน (พรธณีย์, 2547)

ส้มเขียวหวานมีชื่อสามัญว่า Tangerine หรือ Mandarin และมีชื่อวิทยาศาสตร์ *Citrus reticulata* Blanco. (อภิชาติ, 2543) เป็นผลไม้กิ่งเมืองร้อนชนิดหนึ่งที่คนไทยรู้จักกันดีและนิยมบริโภคกันอย่างแพร่หลาย และเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่ปลูกกันทั่วโลก และในประเทศไทยได้มีการเพิ่มพื้นที่การปลูกส้มอย่างมากมา โดยเฉพาะในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ปัจจุบันมีพื้นที่ปลูกส้มเขียวหวานรวมกันประมาณ 221,520 ไร่ กระจายไปทั่วทุกภาคของประเทศ (อุราภรณ์และคณะ, 2546) และจากรายงานของสำนักงานเกษตรอำเภอฝางปี 2548/2549 มีพื้นที่ปลูกส้ม 53,499 ไร่ ให้ผลผลิตแล้ว 42,474 ไร่ มีจำนวนเกษตรกรทั้งสิ้น 2,642 ราย จาก 8 ตำบล (สำนักงานเกษตรอำเภอฝาง, 2549) ส้มเขียวหวานที่ปลูกอยู่ในประเทศไทย เป็นพันธุ์ส้มที่ถูกนำมาจากประเทศจีนพร้อมกับชาวจีนอพยพเมื่อครั้งรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เมื่อราวปี พ.ศ. 2410 (อำเภอฝาง, 2547) ส้มเขียวหวานที่นิยมปลูกเพื่อเป็นการค้าในประเทศไทย ได้แก่ ส้มเขียวหวาน ส้มโชกุนหรือเพชรยะลา หรือส้มสายน้ำผึ้ง ส้ม

พริมองต์ pongan, cravo, dancy, Clementine และ Ellendale (เปรมปรี, 2544 และ รวี, 2542) จาก การขยายพื้นที่ปลูกส้มเพิ่มมากขึ้น และกระจายอยู่ในหลายภูมิภาค ส่วนใหญ่จะเป็นการขยายการ ปลูกในพื้นที่เชิงเขา หรือพื้นที่สูง ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ปัญหาการผลิตส้มจึงเกิดขึ้นตามมา ทั้งด้านการใช้พื้นที่ วิชาการหรือเทคโนโลยีการผลิต ปัญหาการใช้สารเคมี ปัญหาด้านการตลาด และปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นที่ทราบกันว่าส้มเป็นพืชที่มีการใช้สารเคมีทางการเกษตรใน ปริมาณมาก หลายหน่วยงานได้ตั้งข้อสังเกตว่าพื้นที่ปลูกส้มเหล่านี้เป็นแหล่งที่มีการใช้สารเคมี ป้องกันกำจัดศัตรูพืชในปริมาณมาก ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยมีการตกค้างของสารเคมีใน ดินและแหล่งน้ำเป็นปัญหาหนึ่งที่สังคมกำลังเฝ้ามองและห่วงใยสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภค รวมทั้งสิ่งแวดล้อมด้วย ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องมีการควบคุมระบบการผลิตใน ระดับสวนทุกขั้นตอนเพื่อให้ผลผลิตมีคุณภาพได้มาตรฐานและมีความปลอดภัย เพื่อสร้างความ เชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค และส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้ดีขึ้นด้วย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาถึงปัจจัยทางด้านลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตามระบบการจัดการคุณภาพของเกษตรกรที่ เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวานของเกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวานในอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นแหล่งผลิตส้มที่สำคัญของประเทศ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำผลการศึกษานี้ไปใช้ ในการส่งเสริมการผลิตในระดับสวนส้มเขียวหวานของเกษตรกรรายอื่นที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน เกษตรกรตามระบบการจัดการคุณภาพของเกษตรกรที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวานต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการปฏิบัติตามระบบเกษตรกรที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวานของเกษตรกร ผู้ปลูกส้มในอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการปฏิบัติตามระบบเกษตรกรที่ เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวานของเกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวานในอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
- 3) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรที่มีต่อระบบเกษตรกรที่ เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวานของเกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวานในอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่จะได้รับจากงานวิจัย

ผลที่ได้จากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลวิจัยที่ได้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อที่จะวางแผนและปรับปรุงการส่งเสริมการผลิตส้มเขียวหวานในระดับสวนของเกษตรกรให้ได้คุณภาพและมีความปลอดภัย

สมมติฐานของการวิจัย

ปัจจัยทางด้านลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวานของเกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวานในอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตในการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากรและพื้นที่ในการวิจัย กลุ่มประชากรตัวอย่างที่ใช้ศึกษาวิจัยคือเกษตรกรที่ได้รับใบรับรองฟาร์มตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวานจากกรมวิชาการเกษตร จำนวนทั้งสิ้น 76 ราย ครอบคลุมพื้นที่ 8 ตำบลของอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติของเกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวานต่อระบบการจัดการคุณภาพของเกษตรดีที่เหมาะสม

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอน คือ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) ได้จากการนำแบบสอบถามไปสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวานที่ได้รับใบรับรองฟาร์มตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวานจากกรมวิชาการเกษตรในพื้นที่ อำเภอฝาง จ. เชียงใหม่
2. ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งเป็นแบบปลายปิด (close-ended question) และแบบปลายเปิด (open-ended question) โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอนดังนี้ คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามที่เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพเศรษฐกิจ และสังคม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ ทักษะและการปฏิบัติตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสม สำหรับส้มเขียวหวาน

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรที่มีต่อระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวาน

การทดสอบเครื่องมือที่ใช้วิจัย

ทดสอบโดยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปปรึกษาคณะกรรมการที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content validity) และทดสอบความน่าเชื่อถือของแบบสอบถาม (Reliability) พร้อมทั้งปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องของแบบสอบถาม โดยนำแบบสอบถามไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 ราย แล้วจึงนำข้อมูลต่างๆ มาปรับปรุงแก้ไขก่อนใช้จริง ผลของการทดสอบความน่าเชื่อถือได้ค่า $r = 0.93$ (ภาคผนวก ข)

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาตรวจสอบความถูกต้องแล้ว นำข้อมูลไปวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (SPSS for Windows) ซึ่งประกอบด้วยการวิเคราะห์ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยพื้นฐานด้านการผลิต โดยใช้การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
2. วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม โดยใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) และวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และการปฏิบัติของเกษตรกรที่ได้รับใบรับรองฟาร์มตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวานด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient)

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables)

ตัวแปรตาม (Dependent Variable)

1. ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล

- 1.1 อายุ
- 1.2 ระดับการศึกษา
- 1.3 ประสบการณ์ในการปลูกส้มเขียวหวาน
- 1.4 ความรู้เรื่องระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวาน
- 1.5 ทักษะคิดต่อระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวาน

2. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

- 2.1 จำนวนแรงงาน
- 2.2 ขนาดพื้นที่ที่ทำการปลูกส้มเขียวหวาน
- 2.3 รายได้จากการขายผลผลิตส้มเขียวหวาน
- 2.4 สภาพพื้นที่ของสวน ทำเล และที่ตั้ง
- 2.5 เงินทุน

3. ปัจจัยทางสังคม

- 3.1 การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม
- 3.2 การเข้ารับการฝึกอบรม
- 3.3 สถานภาพทางสังคม
- 3.4 การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร
- 3.5 การเป็นสมาชิกกลุ่ม

การปฏิบัติของเกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวานตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวานในด้าน

- การจัดการสุขลักษณะสวน
- การจัดการเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตร
- การจัดการปัจจัยการผลิต
- การปฏิบัติและควบคุมการผลิต
- การบันทึกและควบคุมเอกสาร

นิยามศัพท์

ระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวาน หมายถึง วิธีการผลิตส้มเขียวหวานที่ถูกต้องและเหมาะสม มีคุณภาพตรงตามมาตรฐาน ปลอดภัยต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค และได้รับการรับรองโดยกรมวิชาการเกษตร

เกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวาน หมายถึง เกษตรกรที่ได้รับใบรับรองฟาร์มตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวานใน อ. ผาง จ. เชียงใหม่

ผลิตผล หมายถึง พีชหรือส่วนของพีชที่ผลิตจากระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวาน

อายุ หมายถึง อายุเต็มของเกษตรกรถึงวันตอบแบบสอบถาม นับจำนวนเป็นปี

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาขั้นสูงสุดของเกษตรกร

ประสบการณ์ในการปลูกส้มเขียวหวาน หมายถึง ระยะเวลาที่เกษตรกรปลูกส้มเขียวหวานจนถึงวันที่สำรวจนับเป็นปี

รายได้จากการขายผลผลิตส้มเขียวหวาน หมายถึง รายได้จากการขายผลผลิตส้มเขียวหวานที่เกษตรกรได้รับในรอบ 1 ปี

ความรู้เรื่องระบบการจัดการคุณภาพของเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวาน หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจของเกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวานในระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวาน

ทัศนคติต่อระบบการจัดการคุณภาพของเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวาน หมายถึง ความรู้สึกทางจิตใจของเกษตรกรที่มีต่อระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวาน

การปฏิบัติ หมายถึง การปฏิบัติที่ถูกต้องของเกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวานตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวานอยู่ในระดับมาก

การเข้ารับการฝึกอบรม หมายถึง จำนวนครั้งที่เกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวานได้เข้ารับการฝึกอบรมของเกษตรกรเกี่ยวกับระบบเกษตรดีที่เหมาะสมสำหรับส้มเขียวหวาน

สถานภาพการเป็นผู้นำทางสังคม หมายถึง สถานภาพการเป็นผู้นำของเกษตรกร เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน กรรมการหมู่บ้าน กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

สภาพพื้นที่สวน หมายถึง ที่ตั้งของสวน ลักษณะของสวน สภาพแวดล้อมรอบๆ ที่ตั้งของสวน เช่น ใกล้แหล่งน้ำ อยู่ในแหล่งชุมชน สภาพดิน ที่ราบ ที่ดอน ที่ลุ่ม เป็นต้น